

Nätverket ”Texten, läsaren, samhället”

Medverkande högskolor och samhällsinstitutioner:

Stockholms Universitet (Mats Myrberg, Mona Blåsjö)
Södertörns Högskola (Anna-Malin Karlsson, Zoe Nikolaidou)
Språkrådet (Olle Josephsson, Lena Ekberg)
Kulturrådet (Erik Peurell)
Centrum för Lättläst (AnnMarie Lindman)
KTH (Annika Nordegren)
HHS (Richard Wahlund)
Linköpings Universitet (Anna-Lena E Gustafsson)
Karlstads Universitet, Räddningsverket i Karlstad (Anna-Lena Göransson)
Göteborgs Universitet (Monica Reichenberg, Ingela Wadbring, Josefin Sternvik)
Umeå universitet (Monica Reichenberg)
Lunds Universitet (Åsa Wengelin, Kenneth Holmqvist, Jana Holsanova)

Nätverksmedlemmarna representerar en bredd av ämnesinriktningar, vetenskapliga institutioner och samhällsinstitutioner i övrigt. Under de sex år som nätverket existerat (fyra år med stöd av Vetenskapsrådet/UVK) har dessutom ett antal särskilt inbjudna forskare och representanter för samhällsinstitutioner utanför högskolevärlden medverkat i nätverkets seminarier.

Nätverkets bakgrund:

Viktiga samhällsförändringar accentuerar vikten av det breda samhällsperspektivet i forskning om läsning och skrivning. Skriftspråksburen kunskap blir mer framträdande såväl i arbetslivet som i de flesta andra vardagliga livssituationer. Kraven på individens läs- och skrivförmåga har som en konsekvens av detta ökat påtagligt. Läs- och skrivutveckling sker i både i formella utbildningssammanhang och i det vardagliga informella lärandet. Sverige är ett av de länder som har de största inslagen av läs- och skrivkrav och läs- och skrivutveckling i samhällslivet. En stor andel av den vuxna befolkningen är medlemmar i föreningar av olika slag, en stor andel läser dagstidningar och tidskrifter, besöker bibliotek, och engagerar sig i vuxenutbildning i olika former. Sverige har en hög förvärvsfrekvens för både män och kvinnor, och en stor andel av de förvärvsarbetande sysselsatta i en läs- och skrivkrävande tjänstesektor.

Samtidigt som skriftspråket skapar en kravdimension på alla människor så ökar också heterogeniteten i viktiga avseenden i samhället med en ökad andel invandrare från länder utanför Norden. Även om invandrare till Sverige utvecklas mycket positivt i sin läs- och skrivförmåga jämfört med invandrare till många andra länder ligger kravnivån i det svenska samhället än högre. Trösklarna in i arbetslivet har ökat påtagligt i detta avseende de senaste femtio åren. Delaktighet är en demokratisk rättighet bl.a. för människor med funktionsnedsättningar. Två - fem procent av alla vuxna bedöms ha kvarstående läs- och skrivproblem till följd av dyslexi. Även människor med fysiska funktionsnedsättningar uppvisar en överrepresentation av människor med läs- och skrivsvårigheter.

I huvudsak har läsforskningen koncentrerats på skolbarns läsutveckling och läsförmåga. Läsande och skrivande i samhället i stort är föremål för forskning inom många olika vetenskapliga fält, men i betydligt mindre omfattning, och betydligt mer splittrat än när det gäller forskning om barns läsutveckling. Nätverket ”Texten, läsaren, samhället” syftar till att stimulera forskning och forskningssamverkan inom området vuxnas läsande och skrivande i ett samhällsperspektiv. Olika forskningsinriktningar har en naturlig hemvist inom fältet ”Texten, läsaren, samhället”.

Olika vetenskapliga perspektiv:

Forskningen inom medie- och kommunikationsvetenskap finns inom olika discipliner och har byggt upp mycken kunskap om mediernas betydelse i samhället. Det handlar bland annat om läsvanor, men också om relationen mellan traditionella medier och nyare medieformer. En stor del av innehållet på internet är textbaserat, och samma sak gäller i de sociala forumen på nätet. Generationsförändringar är en viktig del i forskningen, då de förändringarna kommer att ha framtida konsekvenser för hur vi använder medier.

Den språkvetenskapligt inriktade diskursanalysen har de senaste tio åren i ökande grad utvecklat metoder för textanalys, delvis till följd av de nya slags texter som följt med IT-genombrottet.

Inom arbetslivsforskningen har man uppmärksammat läsandets roll i arbetslivet. Många studier har publicerats i "New Literacy Studies"-traditionen. I ett systemvetenskapligt perspektiv kan man se att intern kommunikation på arbetsplatser i allt större utsträckning sker via e-post, interna hemsidor, SMS till mobiltelefon och via andra elektroniska textburna medier. Samma tendens finns inom marknadsföring. Även mellan människor ökar denna form av kommunikation (e-post, SMS, personliga hemsidor, chat via internet, etc.). Denna förändring av kommunikationsvillkoren påverkar med största sannolikhet såväl vår språkanvändning som de kognitiva processerna bakom densamma. Hur ser läs- och skrivprocesserna ut i ett multimodalt on-line-kommunikationslandskap? Vidare påverkas medias utformning och användning. Hur ser denna utveckling ut? Hur påverkar detta samhällets syn på skriftspråkliga aktiviteter? Vad behöver en medborgare kunna för att vara delaktig i detta nya kommunikationslandskap? Vilka möjligheter har funktionshindrade och äldre att vara delaktiga i ett sådant sammanhang? Vad händer om man blir stående utanför? Sverige har en lång tradition av såväl bok- som tidningsläsning i den vuxna befolkningen. I jämförelse med andra EU-länder har en stor andel av svenska hushåll minst 200 böcker hemma. Även om de tryckta medierna hävdar sig väl i IT-åldern kan man konstatera en trend mot minskad bok- och tidningsläsning efter 1995, och en motsvarande ökning av IT-användning, TV- och videotittande. Vad gäller TV och video förefaller det röra sig om en undanträngningseffekt. Ju mer man tittar på TV och video eller spelar TV-spel, desto mindre böcker läser man.

Den kognitionsvetenskapligt inriktade läsforskningen har expanderat kraftigt de senaste tjugo åren. Vi har i dag en långt bättre bild av läsprocessen och läsutveckling än vi hade tidigare. Även om huvuddelen av den publicerade forskningen med denna inriktning avser barns läs- och skrivutveckling har resultaten fått viktiga implikationer för vår syn på läs- och skrivsvårigheter och deras sammansatta bakgrund både hos ungdomar och vuxna.

Även om vi kan se stora vetenskapliga framsteg på dessa områden finns ändå besvärande kunskapsluckor och en brist på kommunikation mellan de olika forskningstraditionerna på området. Kognitionsvetenskaplig forskning står till exempel inte lika stark när det gäller skrivforskning som när det gäller läsforskning. Forskning som rör läsförståelseprocesser bedrivs inom många vetenskapliga discipliner, och med många samhällsinstitutioner utanför högskolan involverade, men samtidigt med svaga samverkansstrukturer både mellan högskolan och samhället i övrigt och mellan olika ämnesinstitutioner inom högskolan.

Nätverkets verksamhet 2006 – 2011:

Nätverksarbetet inleddes 2006 med en konferens på van der Nootska palatset i Stockholm med ett fyrtiotal deltagare från Sverige och våra nordiska grannländer. Ambitionen med denna inledande konferens var att lägga grund för en ansökan om stöd för fortsatt nätverksarbete, samt att identifiera samverksammöjligheter både inom högskolan och mellan högskolan och samhällsinstitutioner utanför högskolan. Stiftelsen Centrum för Lättläst har sedan den inledande konferensen haft en samordnande funktion i nätverket.

Nätverket har arbetat med stöd av Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté under åren 2008 -2011. Större tematiska seminarier har anordnats vid sex tillfällen, med mellankommande informella träffar där hela eller delar av nätverket deltagit.

”Läsande och skrivande i samhälle och arbetsliv” var temat för det första nätverksseminariet (Stockholms universitet, 2008). Keynoteföreläsare var Sondra Cuban från David Bartons forskargrupp vid Lancaster University. Vidare medverkade ett projektteam från Scania i Södertälje som arbetat med läs- och skrivutveckling i arbetslivet.

Nätverksseminariet ”Mediernas roll i samhället – att hitta rätt i mediemarknaden”, (Göteborgs universitet, 2008) med Lennart Weibull som keynote-föreläsare behandlade forskningsfrågor och forskningsresultat kring förändringar i medie- och läsvanor de senaste trettio åren.

Vid nätverksseminariet **”Kognitions- och språkvetenskaplig läs- och skrivforskning” (2009)** presenterades forskning vid Humanistlaboratoriet i Lund. Den metod- och teknikutveckling som bedrivs vid laboratoriet har stor potential på nätverkets område.

Vid nätverksseminariet **”Funktionshinder, läsning och skrivning”**, (Högskolan i Halmstad, 2010) presenterades forskning kring läsning, skrivning och bl. a. dyslexi, afasi, utvecklingsstörning och hörselnedsättning.

Temana **”Äldres läsning – läsning och hälsa”** och **”Läsvanor”** togs upp vid ett seminarium på Kulturrådet (2011) med Gunnar Bjursell, Erik Mellander, Kristina Lundblad och Mogens Jansen som inbjudna ”keynote speakers”.

”Marknadens texter” (2011) kommer att vara tema för ett avslutande nätverksmöte på handelshögskolan i Stockholm i november 2011. Trots den strategiska betydelse kommersiella texter har i levnadsförhållanden för människor, och för relationer mellan organisationer, har området hittills inte fått något stort utrymme inom läs- och skrivforskningen.

Sammanfattande erfarenheter av nätverksarbetet och nätverksformen:

Forskningsområdet ”texten, läsaren, samhället” är som framgår av verksamhetsredovisningen ovan ett mångfacetterat område, med perspektiv från neurovetenskap till litteraturvetenskap.

Viktiga samhällsfunktioner beror av väl fungerande skriftspråskommunikation, med såväl skickliga och medvetna textproducenter som läsare. Läsning och skrivning i vuxenlivet

uppträder ofta inte som separata aktiviteter, utan integrerade i olika sammanhang där de påverkar samhällets ekonomiska, sociala och demokratiska funktion. Som föremål för forskning uppenbarar sig därför vuxnas läsning och skrivning inflätat i en rad olika forskningsdomäner, där viktiga gemensamma och fundamentala drag i läs- och skrivprocesserna tydliggörs eller till och med osynliggörs.

Nätverksformen är väl lämpad för att upprätthålla och utveckla samarbete mellan forskargrupper inom olika discipliner som alla arbetar med centrala teman i läs- och skrivforskning även om de inte rubriceras som sådana.

Erfarenheterna av de fem årens som nätverket funnits pekar på dess stora betydelse i detta sammanhang. Engagemanget från aktörer utanför högskolevärlden (se den inledande förteckningen över nätverkets medlemmar) har varit stort. Centrum för Lättläst har som påpekats ovan spelat en viktig roll för att initiera och fortlöpande stödja nätverket.

Nätverket ”Texten, Läsaren, Samhället” representerar en samverkansmodell för kunskapsutveckling i kontrast till konkurrensmodellen som dominerar forskarvärlden idag. Skilda discipliner, forskningstraditioner och forskningsinstitutioner har presenterat och diskuterat sina olika perspektiv och frågeställningar på området vid nätverksseminarierna. Samverkansmodellen passar väl för ett område där de explorativa inslagen dominerar, och där en tradition av avnämarmarknader finns.

Litteraturförslag:

Barton, D. (2007) *Literacy : an introduction to the ecology of written language*. Malden MA: Blackwell

Coulmas, F. (1991) *The Writing Systems of the World*. Oxford: Blackwell

Cuban, S. (2008). Home/Work: The Study of Migrant Carers in Cumbria. *Ethnography and Education*, v3 n1, 83-96.

Eriksson Gustavsson, Anna-Lena & Holme, Lotta (2009). *Att göra olika lika. Universitetslärares uppfattningar om och erfarenheter av undervisning av funktionshindrade studenter*. Forskningsrapport. Institutionen för beteendevetenskap och lärande, PiUS, LiU-PEK-R-254, Linköpings universitet.

Holsanova, Jana (2010): *Myter och sanningar om läsning. Om samspelet mellan språk och bild i olika medier*. Norstedts.

Karlsson, Anna-Malin (2006). *En arbetsdag i skriftsamhället: ett etnografiskt perspektiv på skriftenvändning i vanliga yrken*. Stockholm: Språkrådet

Manguel, A. (1999) *En historia om läsning*. Stockholm: Ordfronts förlag

Myrberg, M. (2000) *The foundation for lifelong learning*. The National Agency for Education report no 188. Stockholm: Liber Distribution

Olson, D.R. *The world on paper. The conceptual and cognitive implications of writing and reading.* Cambridge: Cambridge University Press

Wennström, K. (1995) *Å andras vägnar LL-boken som litteratur-, kultur- och handikappolitiskt instrument. En kommunikationsstudie.* Linköping: Linköpings universitet, Tema K (Akad. avh.)